

Н. В. Дячук

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

У статті представлені результати емпіричного дослідження творчого потенціалу майбутніх перекладачів художніх текстів. Подано опис методик, які використовувалися для діагностики творчого потенціалу майбутніх перекладачів, та результати емпіричного дослідження складових творчого потенціалу майбутніх перекладачів художніх текстів.

Ключові слова: переклад, мовленнєво-мисленнєва діяльність, творчий потенціал, майбутні перекладачі, особистісна креативність.

В статье представлены результаты эмпирического исследования творческого потенциала будущих переводчиков художественных текстов. Подано описание методик, которые были использованы для диагностики творческого потенциала будущих переводчиков художественных текстов. Представлены результаты эмпирического исследования составляющих творческого потенциала будущих переводчиков художественных текстов.

Ключевые слова: перевод, мыслительно-речевая деятельность, творческий потенциал, будущие переводчики, личностная креативность.

The empirical research results of creative potential of future translators of literary texts are given in the article. The description of the methods used for diagnostics of creative potential of future translators of literary texts is represented. The figurative analysis of the results of creative potential of future translators of literary texts is given.

Keywords: translation, speech-and-thinking activity, creative potential, future translators, identity creativity.

Переклад – одна із галузей мовознавства, яка найбільшою мірою привертає увагу дослідників із різних наукових галузей. Це пов'язано, передусім, із тим, що переклад як мовленнєво-мисленнєва діяльність ґрунтується на різних пізнавальних процесах особистості, починаючи від відчуття та завершуючи складною інтелектуальною активністю особистості.

Природно, що наприкінці ХХ століття виникає низка вітчизняних досліджень О. Ф. Волобуєвої, Л. В. Засекіної, Т. В. Пастрик, Т. В. Ширяєвої та ін. [4; 8; 15], які спрямовані на вивчення психологічних засад перекладу та поступово оформлюються в окрему галузь – психологію перекладу. Незважаючи на дослідження психологічних особливостей білінгвізму, професійної підготовки майбутніх перекладачів з урахуванням їхньої професійної діяльності, активізації когнітивних схем розуміння, інтерпретації та породження текстів перекладу, переклад як феномен творчості залишається поза увагою психологів, хоча й потрапляє до уваги лінгвістів. Так, помітною є монографія О. В. Ребрія «Сучасні концепції творчості у перекладі» [9], у якій автор розглядає творчість як провідну онтологічну сутність перекладу у діяльнісному й продуктивному вимірах останнього. Методологічними засадами вивчення перекладу як творчості вчений вважає принципи антропоцентризму, міждисциплінарності та релятивізму, а також мовоцентричний, текстоцентричний і діяльнісноцентричний підходи.

Незважаючи на таке ґрунтовне дослідження, впровадження суб'єктного підходу до дослідження перекладу, який дає змогу розглянути особистість перекладача як активного творчого фахівця своєї справи, залишається поза увагою наукових досліджень. Цим зумовлено актуальність запропонованого дослідження психологічних особливостей реалізації творчого потенціалу майбутніх перекладачів як суб'єктів мовленнєво-мисленнєвої діяльності.

Метою дослідження є емпіричне дослідження психологічних особливостей творчого потенціалу майбутніх перекладачів.

У нашій роботі за основу взято структурний підхід до вивчення творчого потенціалу, запропонований В. О. Моляко та О. Л. Музикою [7]. До структури творчого потенціалу у цьому підході належать задатки, нахили, що виявляються у динамічності психічних процесів; інтереси, допитливість, потяг до створення нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; прояви загального інтелекту, швидке оцінювання, адекватність дій; емоційне ставлення, вибір, надання переваг; наполегливість, цілеспрямованість, переконаність, працелюбність, систематичність у роботі, прийняття сміливих рішень; творчі тенденції в роботі, наприклад, вміння комбінувати, шукати аналоги, економічне використання часу; інтуїція – здатність до оцінок, прогнозів; оволодіння технікою праці, майстерність; здатність виробляти особисті стратегії під час розв'язання нових проблем та пошук шляхів виходу зі складних ситуацій [7].

Для діагностування проявів творчого потенціалу у перекладачів художніх текстів нами було сформовано вибірку у 100 осіб – студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка, віком від 18 до 22 років. Дослідження здійснювалося у чотири етапи.

Під час першого етапу був здійснений теоретичний аналіз джерел літератури, під час другого проводився підбір матеріалів для діагностичного дослідження. На третьому етапі нами було проведене емпіричне дослідження за допомогою тестування. На четвертому етапі була розроблена авторська програма-тренінг, спрямована на розвиток творчого потенціалу у перекладачів художніх текстів, та здійснювався процес її впровадження.

Зауважимо, що саме в період навчальної діяльності у студента перекладача починають з'являтися прояви професійно важливих рис, точніше, їх становлення відбувається саме у навчально-професійній діяльності. Так, серед професійних якостей особистості перекладача, які починають стрімко розвиватися, є творче (дивергентне) мислення. Воно забезпечує здатність майбутнього перекладача піддавати аналізу суспільні явища, процеси та поняття, розвивається мобільність, критичність та оперативність мислення. Навчально-професійна діяльність стає стимулом для розвитку ерудиції майбутнього перекладача, його творчої уяви, професійної інтуїції, уміння аналізувати свої творчі дії та уміння розв'язувати професійні задачі творчим шляхом, тобто його креативності [14, с. 7].

Отже, для діагностики творчих здібностей перекладачів художніх текстів нами була обрана методика невербальної креативності Е. П. Торренса, адаптована А. Н. Вороніним [10]. Ця методика була вибрана нами тому, що вона дала змогу дізнатися рівень розвитку креативності перекладача, яка є однією із його головних складових якостей [16]. Крім того, методика Е. П. Торренса дозволила, певним чином, дослідити творче мислення майбутнього перекладача. Творче мислення допомагає перекладачу реалізувати свій задум за допомогою відтворення реальної дійсності іншомовного середовища та переосмислити явища, факти таким чином, щоб задовольнити іншомовного адресата [1]. Другою методикою, яку ми обрали, стала методика діагностики вербальної креативності, створена С. Медником та адаптована А. Н. Вороніним [6]. Ця методика була спрямована на виявлення та оцінку вербального креативного потенціалу, який досить часто має форму прихованого. Досліджуванам пропонувалася три слова, елементи яких належать до взаємно віддалених асоціативних областей. Завданням для них було встановити асоціативний зв'язок за допомогою четвертого слова, яке б утворювало логічне словосполучення з кожним із трьох слів. Лексичний матеріал, з яким працювали досліджувані, складався з двадцяти тріад. Ефективність методики С. Медника полягає в тому, що вона дає можливість не тільки визначити індекс оригінальності та унікальності, але й дізнатися про ступінь вербальної продуктивності та рівень понятійного мислення.

Для продовження вивчення творчих здібностей перекладачів художніх текстів ми використали діагностику особистісної креативності [13]. Завдання методики полягало у визначенні чотирьох особливостей творчої особистості. До таких належать: допитливість, уява, складність і схильність до ризику. Таким чином, творча особистість, у якій переважає показник допитливості, постійно налаштована на пошук нових шляхів мислення, різноманітних можливостей вирішення поставлених задач, тобто така особистість завжди проявляє бажання пізнати якомога більше. Творча особистість з особливо розвинутою уявою схильна поринати в уявлення. Вона представляє, як інші будуть вирішувати ту задачу, яку потрібно вирішити їй, загалом схильна до здивування щодо різних ідей та подій, оскільки бачить їх не так, як інші, а по-своєму. Особистість, яка орієнтована на складність, завжди проявляє інтерес до складних речей, понять та ідей, любить ставити перед собою складні задачі, вирішувати будь-що без сторонньої допомоги та проявляти неабияку наполегливість, щоб досягти своєї мети. Для такої особистості є необхідним пропонувати складні вирішення проблеми та вирішувати складні завдання. Нарешті, особистість з розвинутою схильністю до ризику завжди готова відстоювати свої ідеї, ставити перед собою високі цілі та намагатися їх досягти. Така особистість припускає для себе можливість припускатися помилок, не піддаватися чужій думці, а головне – надає перевагу ризику, щоб подивитися, що з цього вийде. Ще одна методика, яка була спрямована на вивчення творчих здібностей та задатків, – це визначення соціальної креативності особистості. Цей тест дозволяє визначити рівень соціальної креативності за допомогою дослідження самооцінки поведінки особистості в нестандартних ситуаціях життєдіяльності.

Для діагностики загального інтелекту, що належить до творчого потенціалу особистості, був обраний тест структури інтелекту Амтхауера [3]. Скорочений варіант діагностики був розроблений А. Н. Вороніним та С. Д. Бірюковим. Тест Амтхауера був обраний нами для дослідження загального інтелекту перекладачів художніх текстів, адже, як стверджує В. Виноградов, переклад – це такий вид творчої діяльності, в якому задіяні інтелект, емоції, уява, воля, пам'ять тощо [2].

Для вивчення емоційного інтелекту перекладачів художніх текстів нами була використана методика, розроблена Н. Холлом [12]. Емоційна сфера особистості – це специфічне середовище для життя та функціонування в ньому різних емоційних явищ, до яких належать емоції та почуття, емоційні реакції, стани та властивості. Для вивчення мотиваційної сфери майбутнього перекладача та його інтересів була застосована діагностика мотиваційної структури особистості В. Мільмана [11]. Дослідження мо-

тивації особистості перекладача на сьогодні є однією з найгостріших проблем перекладу, оскільки розвиток мотиваційної структури особистості значною мірою впливає на мотиви вибору професії. Вибір професії, як вважає Є. Ільїн, належать до тривалих мотиваційних процесів особистості [5, с. 270].

Результати дослідження психологічних особливостей реалізації творчого потенціалу майбутніх перекладачів дали змогу встановити особливості кореляційних зв'язків між показниками особистісної креативності та інших складових творчого потенціалу. Особистісна креативність обрана нами як основоположна, оскільки вона містить у собі усі інші види креативності – вербальної, невербальної та соціальної (див. табл. 1). Кореляційний аналіз здійснювався з допомогою комп'ютерної версії програмного забезпечення SPSS для визначення коефіцієнта *r*-Пірсона.

Таблиця 1
Особливості кореляційного зв'язку особистісної креативності
зі складовими творчого потенціалу майбутніх перекладачів

№ з/п	Складові творчого потенціалу майбутнього перекладача	<i>r</i> -Пірсона, <i>p</i>
1	Соціальна креативність	0,361, <i>p</i> < 0,01
2	Емоційне засвоєння	0,213, <i>p</i> < 0,05
3	Розпізнання емоцій інших людей	0,259 <i>p</i> < 0,05
4	Загальна активність	0,266 <i>p</i> < 0,05

Як видно з таблиці 1, існують значущі кореляційні зв'язки між показниками особистісної креативності майбутніх перекладачів як стрижня їхнього творчого потенціалу з такими складовими, як соціальна креативність, емоційне засвоєння, розуміння емоцій інших людей та загальна активність. Зв'язок особистісної креативності із соціальною креативністю пояснюється, на наш погляд, тим, що творчий підхід до перекладу повинен неодмінно ґрунтуватися на оригінальності й унікальності сприйняття перекладачем соціальної дійсності. Адже переклад – це трансляція не лише текстів, а двох різних культур, традицій, норм, закономірностей спілкування. Для того, щоб коректно транслювати культурні реалії, зробити їх прийнятними для читачів текстів, перекладач повинен оперувати високими показниками соціальної креативності.

Значущими є кореляційні зв'язки особистісної креативності перекладача із показниками емоційного інтелекту – розпізнання емоцій інших та емоційне засвоєння. Здатність розуміти емоції є важливою складовою творчого потенціалу майбутнього перекладача художніх текстів, адже він повинен відчувати та зрозуміти емоції автора вихідного тексту і зробити їх суголосними читачам художніх текстів перекладу. Важливим є однаковий емоційний задум текстів, оскільки лише тоді можна говорити про адекватну передачу перекладачем особливостей світосприйняття автора оригіналу.

Помітним також є взаємозв'язок особистісної креативності із компонентом мотивації досягнень – загальною активністю, що свідчить про важливість налаштування перекладача на процес перекладу як активного і творчого суб'єкта праці.

Заслугує на пояснення відсутність значущих кореляційних зв'язків між особистісною креативністю та показниками загального інтелекту, що свідчить на користь розмежування дивергентних і конвергентних здібностей у моделі Дж. Гілфорда. Таким чином, узагальнення різних фрагментів навколишньої дійсності на основі істотних властивостей і відношень не є фундаментальною основою творчого потенціалу перекладача художніх текстів, який більшою мірою залежить від інтуїтивного і чуттєвого відображення дійсності, що втілюється в оригінальності й унікальності.

Як було зазначено вище, особистісна креативність містить допитливість, уяву, складність і схильність до ризику. Для глибшого розуміння цього феномену розглянемо особливості кореляційних зв'язків між усіма компонентами (див. табл. 2).

Таблиця 2
Кореляційні зв'язки між складовими особистісної креативності майбутніх перекладачів

	Допитливість	Уява	Складність	Схильність до ризику
Допитливість	1	0,236	0,388	0,396
Уява	0,236	1	0,263	0,138
Складність	0,388	0,263	1	0,427
Схильність до ризику	0,396	0,138	0,427	1

Таким чином, найтісніші зв'язки існують між складністю завдання та схильністю до ризику у структурі особистісної креативності. Це свідчить про те, чим серйозніші труднощі постають перед перекладачем упродовж його професійної діяльності, які зумовлюють використання унікальних і оригінальних мовних засобів (що свого роду є певним ризиком і відступом від тексту перекладу), тим більш творчим виявляється продукт. Результати здійсненого дослідження дають змогу дійти висновків про те, що творчий потенціал майбутніх перекладачів охоплює когнітивні, емоційні та мотиваційні складові, взаємодія яких дає змогу реалізувати творчий задум у мовленнєво-мисленнєвій діяльності з перекладу художніх текстів.

Література:

1. Алексеева И. С. Професійний тренінг перекладача : навчальний посібник по усному і письмового перекладу для перекладачів і викладачів / И. С. Алексеева . – СПб. : Союз, 2001. – 288 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М.: ИОСО РАО, 2001. – С. 5–29.
3. Елисеев О. П. Практикум по психологии личности / Тест структуры интеллекта (TSI). – СПб., 2003. – С. 342–370.
4. Засекина Л. В. Структурно-функціональна організація інтелекту : монографія / Л. В. Засекина – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 370 с.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 512 с. – С. 270.
6. Миронова Е. Е. Сборник психологических тестов / Е. Е. Миронова. – Мн.: Женский институт ЭНВИЛА, 2006. – Часть II : Пособие – С. 127–137.
7. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності / В. О. Моляко. – К. : «Освіта України», 2008. – 702 с.
8. Пастрик Т. В. Психологічні особливості формування продуктивного білінгвізму у майбутніх перекладачів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. В. Пастрик. – К. : Ін-т психології АПН України ім. Г. С. Костюка, 2007. – 19 с.
9. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / О. В. Ребрій. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Карабіна, 2012. – 376 с.
10. Туник Е. Е. Диагностика креативности / Е. Е. Туник // Тест Торренса. Методическое руководство. – СПб. : Иматон, 1998.
11. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Издательство Института Психотерапии, 2005. – 490 с.
12. Фетискин Н. П. Диагностика «эмоционального интеллекта» (Н. Холл) / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – С. 57–59.
13. Фетискин Н. П. Диагностика личностной креативности (Е. Е. Туник) / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. – С. 59–64.
14. Чужакин А. П. Мир перевода / А. П. Чужакин. – М. : Р. Валент, 2000. – 200 с.
15. Ширяева Т. М. Роль психолінгвістичної ситуації у підготовці майбутніх філологів / Т. М. Ширяева // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка» ; відп. ред. І. Д. Пасічник. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія». – Вип. 10. – 2008. – С. 274–279.
16. Шупта О. В. Креативність як складова професійно важливих якостей перекладача / О. В. Шупта // 36. наук. пр. № 23. Частина II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2002. – С. 411–415.